

ОБРАЗОВАНИЕ НА ЛИЦАТА С РАЗТРОЙСТВА ОТ АУТИСТИЧНИЯ СПЕКТЪР

ПРЕПОРЪКИ НА AUTISM-EUROPE AISBL

1. ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

- 1.1. Правилниците и наредбите трябва да осигуряват равен достъп до всички образователни системи, независимо от естеството или тежестта на увреждането, и да пречат на училищната система и/или училищата да имат правната свобода да откажат образование на лица с разстройства от аутистичния спектър въз основа на естеството или тежестта на тяхното увреждане (защото те са необучаеми) или поради липсата на ресурси (защото училището не е оборудвано и подготвено да се справи с техните образователни нужди).
- 1.2. Правилниците и наредбите трябва да осигуряват равни възможности за развитие на индивидуалния потенциал във всеки вид и ниво на образование, независимо от естеството или тежестта на увреждането, в смисъл на научно обосновани стратегии и индивидуално приспособени образователни програми.
- 1.3. Правилниците и наредбите трябва да съдействат за образователен подход, който поставя в центъра потребителя, в смисъл на индивидуални образователни планове (ИОП), които да служат на целта да се постигне независимост и достойнство, както и социална отговорност на индивида, в съответствие с индивидуалните му нужди, мотивация и потенциал.
- 1.4. Правилниците и наредбите трябва да определят минимални стандарти, от гледна точка на квалификация на учителите, за персонала натоварен с осигуряване на образователната среда на децата с разстройства от аутистичния спектър.
- 1.5. Правилниците и наредбите трябва да осигуряват за лицата с разстройства от аутистичния спектър достъп до обучение през целия живот, от предучилищна подготовка до най-висша образователна степен и/или адаптирана среда за възрастни, осигуряваща професионална квалификация, както и обучение за поддържане и подобряване на постигнатите комуникативни, социални и индивидуални умения.

2. ДЪРЖАВНА ПОЛИТИКА

- 1.1. Държавата трябва да осигурява ресурси и образователни центрове с опит в областта на разстройствата от аутистичния спектър за провеждане на обучение и техническа помощ на училищата.
- 1.2. Държавата трябва да се погрижи за осигуряването на механизъм за оценяване на адекватността на подкрепящите училищната системи от гледна точка на обучение на персонал и техническа помощ.
- 1.3. Държавата трябва да финансира или подпомага местните служби да осигуряват повишаващо се и непрекъснато образование и професионална квалификация след задължителното образование за възрастни с разстройства от аутистичния спектър.
- 1.4. Държавата трябва да контролира координирането и прехода през различните нива на образование за всички възрасти, от предучилищните образователни служби до

висшите училища и възможностите за образование/професионална квалификация за възрастни.

- 1.5. Държавата трябва да осигурява програми за обучение на персонал съдържащи минимални стандарти за квалификация за образователната среда на лицата с разстройства от аутистичния спектър. Например, като минимум учителите трябва да имат достъп до някакво специализирано обучение (например, стажантски курсови работи, обучение по време на работа, семинари) и придобиване на специализация в областта на научно обосновани практики от областта на разстройствата от аутистичния спектър. Държавата също трябва да провежда непрекъснато обучение и допълнителни консултации от инструктори с висока квалификация и богат практически опит
- 1.6. Държавата трябва да разработи систематична стратегия за финансиране на необходимите за лицата с разстройства от аутистичния спектър образователни интервенции в училищата. Не трябва да се очаква от семействата сами да финансират или провеждат по-голямата част от образователните програми за техните деца.
- 1.7. Тъй като информацията за разстройствата от аутистичния спектър варират в широки граници в зависимост от групите и агенциите, които финансират и вземат политическите решения, жизнено важно е лицата с познания в областта на нуждите и интервенциите, свързани с разстройствата от аутистичния спектър, да бъдат включени във всички дейности свързани с вземането на решения.

3. ИЗПЪЛНЕНИЕ

3.1. ДИАГНОЗА И ОЦЕНКА

- 3.1.1. Поради техните уникални социални дефицити, децата с разстройства от аутистичния спектър (аутистично разстройство, разстройство на Аспергер, атипичен аутизъм, первазивно разстройство на развитието, неспецифицирано по друг начин, детско дегенеративно разстройство), независимо от тежестта на увреждането или функционирането им, трябва да имат необходимите качества за специална подкрепа при обучението.
- 3.1.2. Аутистичното разстройство, разстройството на Аспергер, атипичния аутизъм, первазивното разстройство на развитието, неспецифицирано по друг начин и детското дегенеративно разстройство трябва да бъдат установени и класифицирани, като се следват международните класификации в категорията *разстройства от аутистичния спектър*, в противоположност на други терминологии, използвани от училищните системи, като социално емоционално неприспособен, значително изоставащ в развитието и т.н., посредством подходящи и надеждни инструменти.
- 3.1.3. Установяването на разстройство от аутистичния спектър трябва да включва официално междудисциплинарно оценяване на социалното поведение, речта и невербалната комуникация, адаптивното поведение, двигателните умения, атипичното поведение и познавателния статус посредством подходящи надеждни инструменти, извършвано от екип професионалисти с опит в областта на разстройствата от аутистичния спектър.

3.2. ОБУЧЕНИЕ НА ПЕРСОНАЛ

Националните органи на властта в областта на образованието трябва да установят дневен ред за повишаване на квалификацията на персонала, който работи с и е отговорен за образованието на деца с разстройства от аутистичния спектър, в сътрудничество с вече съществуващата инфраструктура на образованието за лица със специални образователни нужди (университети, утвърдени квалификационни центрове, други сходни агенции).

- 3.2.1. Държавата трябва да установи план за приоритетно финансиране на допълнителна квалификация и преквалификация на учителите, парапрофесионалистите и другия персонал, който разработва програми за обучение на лица с разстройства от аутистичния спектър, включително на деца до 3-годишна възраст и възрастни.
- 3.2.2. Нуждата от всестранен подход с включване на много професионалисти трябва да бъде посрещната още по време на професионалната квалификация и практическата работа в рамките на мултидисциплинарните организации и екипи.
- 3.2.3. Специално трябва да се наблегне на квалификацията на провеждащите квалификация, като специално внимание трябва да се обърне на повишаване потенциала на инструкторите по специални умения и практики за деца с разстройства от аутистичния спектър.
- 3.2.4. Съществуващите подпомагащи системи, които провеждат квалификационни курсове за учители, трябва да включват в своя състав хора със специфичен опит в областта на разстройствата от аутистичния спектър.
- 3.2.5. Съдържанието на програмите за обучение на деца с разстройства от аутистичния спектър трябва да се основават на значителни научни изследвания.

3.3. ОБУЧИТЕЛНИ ЦЕЛИ

Индивидуалният образователен план трябва да бъде средство за планиране и осъществяване на образователни цели.

- 3.3.1. Подходящите образователни цели за деца с разстройства от аутистичния спектър трябва да бъдат видими, измерими поведение и умения, функционални за самостоятелността и социалната отговорност. Тези цели трябва да могат да бъдат зпостигнати в рамките на 1 календарна година и да се очаква да засегнат участието на детето в обучението, обществения и семейния живот. Те трябва да включват изграждането на:
  - а) социални умения за повишаване на участието в семейни, училищни и обществени дейности (например имитиране, социална инициативност и откликване на възрастни и близки, паралелна и интерактивна игра с приятели и възрастни);
  - б) експресивна устна реч, рецептивна реч и невербални комуникационни умения;
  - в) функционираща комуникационна система;
  - г) повишено участие и гъвкавост при подходящи за възрастта задания и игри, включително способност за приспособяване към околната среда и отговор на подходящи мотивационни изисквания;

- д) фини и груби двигателни умения, използвани при подходящи за възрастта функционални дейности, когато е необходимо;
  - е) познавателни умения, включително символична игра и основни понятия, както и академични умения;
  - ж) заместване на проблемното поведение с по-традиционно и подходящо поведение и
  - з) независими организационни умения и друго поведение, което е в основата на успеха в обичайната училищна среда (напр., самостоятелно изпълняване на задание, следване на инструкции в група, молба за помощ).
- 3.3.2. Текущото оценяване на образователните цели трябва да се документира с цел да се определи дали детето има полза от неговия индивидуален образователен план. Всеки отговор на детето на образователната програма трябва да бъде преценяван през кратки периоди от време. Напредъкът трябва да се контролира често и целите да се коригират съответно.

3.4. ЕФЕКТИВНО ОБУЧЕНИЕ

Препоръките за ефективно обучение са направени въз основа на емпирични заключения от представителни програми и на заключения от литература, посветена на общото образование и развитие.

- 3.4.1. Квалифицираната диагноза и съпътстващата я специализирана оценка трябва да бъдат осъществени в сътрудничество между родителите и здравните професионалисти с цел да се определи подходящата образователна програма.
- 3.4.2. Образователната интервенция основана на множество индивидуализирани цели и планове трябва да започне веднага, след като се появи съмнение за детето, че има разстройство от аутистичния спектър. Вземайки предвид нуждите на всяко отделно взето дете и неговото семейство, дневният режим на детето и образователната среда в и извън клас трябва да бъдат адаптирани подходящо, за да може да се изпълни индивидуалният образователен план. Образователните интервенции трябва да включват минимум 25 часа на седмица, 12 месеца в годината, през които детето да бъде ангажирано в систематично планирани съобръзени с възрастта му образователни дейности, насочени към постигане на установените цели. Когато образователната дейност влезе в сила (в масово училище или специализирана образователна институция), съдържанието на дейността трябва да се конкретизира въз основа на най-силния интерес на детето, мотивацията му, силните му страни и нуждите му, в зависимост от характеристиките както на детето, така и на неговото семейство.
- 3.4.3. Детето трябва да получава достатъчно индивидуално внимание всеки ден, така че индивидуалните цели да бъдат ефективно изпълнявани; индивидуалното внимание трябва да включва индивидуално преподаване, обучение в малки групи с връстници и директен един към един контакт с преподавателския състав.
- 3.4.4. Оценяването на напредъка на детето при постигането на целите трябва да се използва като съпътстваща основа за последващо усъвършенстване на индивидуалния образователен план. Липсата на обективно документиран напредък в период от 3 месеца трябва да се разбира като индикатор за необходимост от повишаване на интензивността чрез намаляване на

съотношението ученик/учител, увеличаване на предвиденото време, преформулиране на учебната програма или чрез осигуряване на допълнителна квалификация и консултации за училищния персонал.

- 3.4.5. До степен, до която това води до специфични образователни цели (напр., умения за взаимодействие с връстниците, независимо участие в редното обучение), децата трябва да получават специализирано обучение във включваща среда, в която редовно възникват съпътстващи взаимоотношения с типично развитите деца.

3.5. ОБЛАСТИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИНТЕРВЕНЦИИ

Следните шест вида интервенции трябва да имат приоритет:

- 3.5.1. Функционалното, спонтанно общуване трябва да бъде основен приоритет на образованието. За всяко малко дете изготвянето на програмата трябва да се основава на предположението, че повечето деца могат да се научат да говорят. Ефективните техники за преподаване както на устна реч, така и на алтернативни начини за функционално общуване, изведени от практическата и теоретичната литература, трябва да бъдат неизменно прилагани в различна обстановка.
- 3.5.2. Социалното обучение трябва да се предава през целия ден в различна обстановка, като се използват специфичните дейности и интервенции, предвидени да изпълняват подходящи за възрастта индивидуални социални цели (напр., съвместни дейности с връстници, социални рутинни дейности, гъвкавост при прилагане на обществените правила, ...).
- 3.5.3. Преподаването на умения за игра трябва да се фокусира върху игри с връстници, с допълнително обучение на подходящо използване на играчките и другите материали.
- 3.5.4. Другото обучение, целящо познавателното развитие, трябва също да се порвежда в средата, в която се очаква да бъдат използвани тези умения, с обобщаване и поддръжка в естествени условия, също така важни, както и придобиването на нови умения.
- 3.5.5. Стратегиите за интервенция, насочени към проблемното поведение, трябва да включват в себе си:
- информация за условията, при които поведението се проявява;
  - позитивни, проактивни подходи; и
  - съвкупност от техники, които имат практическо приложение (напр., функционална оценка, упражняване на функционално общуване, поощряване на алтернативно поведение).
- 3.5.6. Функционалните академични умения трябва да се преподават, когато са подходящи за способностите и нуждите на детето.

3.6. РОЛЯТА НА СЕМЕЙСТВОТО

Отношението и гледната точка на родителите трябва активно да подпомагат съставянето на образователния план.

По-точно:

- 3.6.1. С цел семействата да са активни членове от екипа на индивидуалния образователен план, местната училищна система трябва да снабдява родителите с писмена информация относително най-добрите практики в обучението при разстройства от аутистичния спектър, помощни средства (напр., наръчник с указания и библиография) и правата на техните деца.
- 3.6.2. Училището трябва да снабдява всяко семейство с:
- писмени резултати от оценката за тяхното дете, на които се основава индивидуалният образователен план;
  - лице за контакти за обясняване на наблюденията и обсъждане на становищата;
  - възможност за участие в срещи във връзка с индивидуалния образователен план, за да задават въпроси, да изказват мнения и гледни точки за развитието на техните деца и за образователната програма.
- 3.6.3. Индивидуалният образователен план трябва да бъде одобрен от родителите/настойниците на детето, а училището трябва да даде възможност за обсъждане напредъка на детето и на промените в индивидуалния образователен план през определено време (виж точка 3.3.4).
- 3.6.4. Местната образователна власт/училище трябва да снабдява родителите с редовна информация относно най-добрите практики в обучението при разстройства от аутистичния спектър, помощни средства (напр., наръчник с указания и библиография) и правата на техните деца, както и информация и обучение, което да им дава възможност да продължават образователния процес извън училище (в къщи, в обществото, ...).

3.7. ВКЛЮЧВАНЕ

Както цялото общество, образователната система трябва да бъде включваща. Доколкото аутизмът е спектър от състояния, изискващ множество сложни индивидуални отговорности, надеждата е това все по-често да се случва в течение на обгрижването през цялото или почти през цялото време при следните условия:

- 3.7.1. Включването в масовото образование трябва да се основава на притежаването на право, а не на привилегия, и да отразява интересите и индивидуалните нужди на всеки индивид.
- 3.7.2. Трябва да се разчита на подходящи приспособления в рамките на образователната среда, които да дават възможност за по-добър достъп, непрекъснато участие и в помощ на лицата с разстройства от аутистичния спектър.
- 3.7.3. Политиката на включване никога не трябва да се използва за отхвърляне на подкрепа или достъп до образование на всеки индивид, или да доставя символични или привидни услуги, които биха могли да създават илюзия за грижа, а в действителност да се лишават от възможности.
- 3.7.4. Политиката на включване в основата си трябва да осигурява това подходящо обучение или положителен опит да намерят място в околната среда толкова пълно, колкото е възможно. Не се касае просто до това „къде” да се обучава

индивида или да ползва услуги или да получава подкрепа, става дума за тяхното качество и съответствие.

3.8. ОБУЧЕНИЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

- 3.8.1. Възрастните с разстройства от аутистичния спектър трябва да притежават необходимите качества, за да получават подходяща подкрепа за продължаващо обучение и професионална квалификация в смисъл на специфични образователни стратегии, адаптирана учебна среда, специални учители и индивидуално внимание, независимо от тежестта на увреждането или функционирането.
- 3.8.2. След задължителното образование, възрастните с разстройства от аутистичния спектър трябва да имат достъп до масовите средни училища, когато е подходящо за техните индивидуални нужди и способности, или до специални курсове, предназначени за разширяване и поддържане на придобитите индивидуални умения и знания в различни функционални сфери (*виж точка 7. Области на образователни интервенции*).
- 3.8.3. Възрастните с разстройства от аутистичния спектър трябва да имат достъп до професионална квалификация осъществявана на индивидуалната мотивация, способностите и нужди на индивида, която да може да доведе до наемане на работа или до защитена до известна степен форма на заетост в зависимост от придобитата индивидуална квалификация, умения и опит, и която да осигурява продължаващо обучение в рамките на заетостта.
- 3.8.4. Независимо от вида или нивото на образованието за възрастни, средствата трябва да дават индивидуално разработени програми осъществявани на индивидуалните предимства, мотивация и приоритети на индивида и на постоянни функционални оценки със средствата на надеждни инструменти.

БЛАГОДАРНОСТИ

International Classification of Diseases and Disorders - ICD 10, (1992)

World Health Organization

Diagnostic and Statistical Manual of mental Disorders and Diseases- DSM IV - Revised (2000)

American Psychiatric Association

Education of Children and Young People with Autism (1997)

Rita Jordan, Birmingham University, United Kingdom

Guides for Special Education No. 10, UNESCO

Educating Children with Autism (2001)

Commission on Behavioral and Social Sciences and Education - USA

Inclusive Schooling: Children with Special Educational Needs (2001)

DfES Publications, Department for Education and Skills - UK

The Distribution of Resources to Support Inclusion (2001)

DfES Publications, Department for Education and Skills - UK

Charter of Rights for Persons with Autism (1992)

Autism – Europe AISBL

Adopted as a Written Declaration by the European Parliament on May 9th, 1996

Code of Good Practice for the Prevention of Violence and Abuses against People with Autism (1998)

Autism – Europe AISBL, EU Daphne Programme

The Needs of People with Autism and their Families – Position Paper (2001)

Autism-Europe AISBL

Awareness on Autism - Position Paper and Leaflet

Autism-Europe AISBL, European Year of People with Disabilities 2003

Autism and Education - Position Paper

Autism-Europe AISBL, European Year of People with Disabilities 2003

Autism and Inclusion - Position Paper

Autism-Europe AISBL, European Year of People with Disabilities 2003

Autism and Health - Position Paper

Autism-Europe AISBL, European Year of People with Disabilities 2003

Approved by the Council of Administration of Autism Europe aisbl in September, 2005